23
(3686)
20. 11. 2026
Cena 0,50 €

НОВЕ ЖИТТЯ

DVOJTÝŽDENNÍK RUSÍNOV-UKRAJINCOV SR • ДВОТИЖНЕВИК РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СР

ТИША БЕЗ СИРЕН

42 дитини з України, які постраждали від війни, провели шестиденний оздоровчий відпочинок у Татрах. Перебування в жупній школі на природі «Дитячий рай» у Татранській Лесній (8–13 листопада) організував Пряшівський самоврядний край (ПСК). До групи увійшли 24 репатрійовані дитини, яких повернули з Росії в Україну, а також діти із Закарпаття.

Голова ПСК Мілан Маєрський наголосив, що найбільшою цінністю для цих дітей є спокій і тиша без звуків вибухів та сирен. За словами Посла України в Словаччині Мирослава Кастрана, ця ініціатива є важливим проявом солідарності, що дарує дітям миті звичайного, безпечного дитинства.

Насичена програма поєднала активний відпочинок з фаховою реабілітацією. Діти прогулялися біля Штрбського Плеса, побували на Стежці в кронах дерев у Бахледовій долині, відвідали Белянську печеру, галерею Tricklandia та обсерваторію, а також зустрілися з гірськими рятувальниками. Крім того, для них влаштували день українських традицій і кухні, анімацію від студенток Пряшівського університету та забезпечили постійну підтримку української психологині.

Організацію та трансфер узяв на себе край за підтримки місцевих громад, бізнесу й туристичних комплексів. Проєкт став продовженням ініціативи 2023–2025 років, завдяки якій під Татрами вже оздоровилися майже 200 юних українців.

За матеріалами речниці ПСК Даші Єленьової.

На фото (зліва): голова ПСК Мілан Маєрський, депутатка Європейського парламенту Міріам Лексманн, Надзвичайний і Повноважний посол України в СР Мирослав Кастран, генеральний консул України в Пряшеві Володимир Камарчук.

Огляд народної пісні «Маковицька струна» в Бардієві відбувся в Спортивному залі «Мир». На передньому плані конферансьє програми Степан Гій.

Пісенний огляд «Маковицька струна» в Пряшеві пройшов в Спортивному залі Готельної академії.

Струна пісні, що відлунює в друкованому слові

Днями, 7–8 листопада 2026 року, відбувся 52-й конкурсний огляд співаків народних пісень «Маковицька струна» під назвою «Струна пісні та струна слова». Ця велика культурна подія об'єднала найкращих виконавців, музикантів та сотні шанувальників пісенної спадщини русинів-українців у Бардієві та Пряшеві.

Урочистий старт та молоді таланти

Пісенне свято розпочалося в суботу о 13:00 традиційним прийомом організаторів та виконавців у Міській управі Бардієва, де присутніх тепло привітав віцеприматор міста інж. Петер Петруш. Статистика цьогорічного огляду красномовно засвідчила: попри поважний вік самого конкурсу, «Маковицька струна» помітно молодіє, залучаючи все більше талантів з рядів дітей і молоді.

І цього року душею огляду народних пісень стала невтомна Івета Світок – співачка, багаторічна вчителька української мови і літератури. Виконавці привітали її просто на сцені як режисерку та сценаристку, вручивши червону ружу на знак вдячності за відданість народній пісні та культурі русинів-українців Словаччини.

У зустрічі взяли участь голова Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки Павло Боґдан, заступниця голови ЦР СРУСР Віталія Маслієва та членкиня Президії ЦР СРУСР Галина Мивканич. Разом із керівництвом на прийомі побували молоді перспективні співачки Еріка Госсуова, Емма Бірошова та Катерина Лоянова, а також музикант та акомпаніатор Ігор Крета, який супроводжував виступи дівчат на акордеоні.

Конкурсна програма та авторитетне журі

О 15:00 в Спортивному залі «Мир» в Бардієві стартував перший концерт конкурсного огляду, а о 19:00 відбувся другий концерт. Майстерність вокалістів оцінювала висококваліфікована комісія: Любомир Шимчик (голова журі) – колишній керівник відомого фольклорного колективу «Шаришан», Марія Ванчик-Кийовська – перша лауреатка «Маковицької струни» (1986 рік) та Анна Порач-Шутяк – друга лауреатка конкурсу (1987 рік).

Режисерський задум: поєднання пісні та друкованого слова

Пісенний огляд «Маковицька струна» кульмінував у неділю, 8 листопада 2026 року, в післяобідній час у Спортивному залі Готельної академії в Пряшеві.

Оглядаючи два дні пісенного огляду, можна твердити, що справжнім творчим проривом 52-го огляду стала унікальна художньо-режисерська концепція, яку розробила сценаристка та режисерка Івета Світок. Її задум перетворив сцену на живий історичний простір. Завдяки сценографії Марека Світока та Франтішка Кандри, глядачі з перших секунд опинялися в імпровізованій «редакції газети». На сценах Бардієва та Пряшева розмістили робочий стіл із друкарською машинкою, а поруч височіли автентичні вирізки зі старих номерів газети «Нове життя», іменами легендарних діячів культури та лауреатів пісенного огляду минулих років.

Пролог дійства розпочався у заворожуючій атмосфері: під приглушене світло та звуки ґонґу на сцену вийшов оркестр, а соліст Йосиф Копча виконав відому мелодію «Ей, попід Маковицю». У цей момент молоді співаки з газетами в руках розіграли театралізовану сцену – одні купували свіжі номери у кіоску, інші захоплено їх читали, символізуючи, що друковане слово та пісня завжди йшли пліч-о-пліч.

Урочисте слово під час відкриття пісенного огляду виголосив голова Центральної ради СРУСР Павло Боґдан.

Майстерність конферансу та тематичні блоки

Незмінний ведучий програми Степан Гій, який веде огляд уже 26 років, блискуче втілив концепцію режисерки. Він виступив уособленням двох сил, ведучи діалог між «голосом пісні» (що звучить у серці) та «голосом новин» (що залишається на сторінках історії). Ведучий надзвичайно тонко та зрозуміло пояснив глядачам глибокий символізм поєднання музичного мистецтва та друкованого слова.

Програма під супровід професійного оркестру (всі пісні, відібрані на регіональних конкурсах для концертів у Бардієві та Пряшеві,

(Продовження на 2 стор.)

На сцені всі читають газету «Нове життя».

Результати огляду «Маковицька струна»

7 – 8 листопада 2026 р. відбувся 52-ий конкурсний огляду співаків народних пісень «Маковицька струна», головним організатором якого був Союз русинів-українців Словацької Республіки.

У суботу, 7-го листопада, два концерти відбулись у бардіївському Палаці спорту «Мир», а третій – на другий день в Спортивному залі Готельної академії у Пряшеві.

У 52-ій «Маковицькій струні» взяло участь 45 співаків, які виконали 35 пісень у супроводі Оркестру народних інструментів Юліуса Селчана під керівництвом примаша Штефана Ґалика.

Гостями огляду були: у Бардієві та Пряшеві – Петро Закаморок із Сербії, а лише у Пряшеві – українські співачки Мирослава Копинець і Вікторія Балоґ.

За першим концертом уважно слідкувала фахова оціночна комісія, яка складалась із відомих і популярних співаків народних пісень: Анни Порач, Марії Ванчик та голови - Любомира Шимчика. Також одного виконавця могли із списку вибрати глядачі.

В кінцевому результаті «Приз глядача» собі виспівала Ніна Майкутова з Орябини. Призом був оцінений і найстарший співак Франтішек Вашш зі Стропкова. Призи «За переконливе виконання пісні» собі заслужили: Філіп Мінчич зі Снини, Сара Русинькова з Кошиць, Наталія Кучова з Литманової, Барбора Диньова з Кошиць та дует Радован Шашала з Пряшева і Радован Дзіяк зі Жатковець.

Лауреатом 52-го конкурсного огляду співаків народних пісень «Маковицька струна» став Штефан Вансач зі Списької Нової Весі.

Віктор Гащак

Слово про «Маковицьку струну»

Ушитки знаме, кілько сил а часу виналожили орґанізатори, поки такий великий проґрам зоставили. Голова а руки у Вас суставно працовали через день ай вночі, але думам, же то ся виплатило, кедь тілько народу сте обвеселили. Дуже Вам красненько дякую, же сьме пережили красне, веселе недільне пополудне. Дай Вам Боже много здоровлячка. На многая і благая літа!

Анна Гусарова.

***

7 – 8 листопада я взяв участь у 52-му огляді народних пісень «Маковицька струна». Я отримав картину та диплом як найстарший учасник у сольному співі. Нагорода мене потішила, і в першу мить мені спало на думку, що з фольклором можна було б уже й закінчувати.

Але потім я згадав, скільки всього я пережив разом із фольклором. Вперше я стояв на сцені п'ятирічним хлопчиком. Маленькому Феркові мама пошила народний одяг, дідусь дав свій старий капелюх, який купив, коли повернувся з Аргентини. Когутик подарував мені пір'їнку, а дядько-столяр вистругав із дерева косу (щоб я не порізався). Я став перед мікрофоном і заспівав «Aničk, dušička, kde si bola?», а також «Dze ty idzeš, Helenko?». Тоді я отримав пряник-перник і любов до фольклору.

Потім то був дитячий колектив у початковій школі, 5 років у Студентському ансамблі пісні і танцю «Академік» при Університеті ім. Павла Йозефа Шафарика в Кошицях та 15 років у колективі «Маковиця» у Свиднику. Я був солістом-танцівником, а спів був лише як доповнення. Тепер, коли ноги вже не такі жваві, я виступаю у фольклорному колективі «Stropkovčani», і саме так я потрапив на «Маковицьку струну».

А ще я згадав вислів професора Штефана Носаля: «Господь Бог, мабуть, дуже любив Словаччину, якщо на такий маленький клаптик землі дав стільки гарних танців, пісень, строїв та звичаїв», – і сказав собі, що ще трохи буду займатися фольклором, якщо це буде приносити людям таку ж радість, як і мені.

І наступного року я знову прийду на «Маковицьку струну». Мені вже не обов'язково співати, але я прийду хоча б підтримати друзів, яких здобув там цього року. До побачення і з нетерпінням чекаю на наступну зустріч!

Франтішек Вашш

Співачки Наталія Кучова з Литманової, Івана Соколякова з Камйонки та Катерина Чандикова з Старої Любовні здобули успіх із піснею «Іщи не день, іщи не день» в обробці Міложа Веверки.

Струна пісні, що відлунює в друкованому слові

(Продовження з 1 стор.)

пройшли крізь дбайливі руки Віктора Гащака) була поділена на п'ять глибоких за змістом тематичних блоків:

1. «Пісня як заповіт предків» – де виступили наймолодші виконавці (Йоганка Маєрова, Елішка Госсуова та інші), доводячи, що фольклор живе, поки є кому його передавати. Після виступів діти залишалися в «редакції» – читали та символічно допомагали складати новий номер новин.

2. «75 років з газетою «Нове життя»» – блок, присвячений друкованому слову, у межах якого відбувся ювілейний виступ голови ЦР СРУСР Павла Боґдана.

Лауреат огляду народних пісень Штефан Вансач (Списька Нова Весь) заспівав пісню «В дубовим гайочку».

3. «Пісня про кохання» – лірична частина, що розкрила всю палітру людських почуттів.

4. «Пісня про домівку» – блок, що подарував глядачам відчуття рідного краю, любові до мами, запаху хліба та затишку батьківської хати.

5. «Генерації та передача традиції» – Кожна традиція має одне велике випробування. Вона повинна пережити своє покоління. Якщо старші співають, а молодші слухають – традиція продовжується.

6. «Пісня єднає» – кульмінаційний блок, який продемонстрував головний успіх огляду: спадщина русинів-українців передається з голосу на голос. Коли слухаєш ці пісні, усвідомлюєш, що спадщина наших предків – це не лише минуле. Вона живе тут і тепер – у наших голосах. «Маковицька струна» ніколи не була лише про одну людину чи одне покоління. Це зустріч. Зустріч співаків, музикантів, організаторів, гостей і, передусім, людей, які люблять пісню.

Ема Шпалекова представилась глядачам піснею «Вчера ворожка так мі повідала».

Історичні паралелі та гості свята

Майже весь тягар організаційного забезпечення «Маковицької струни» ліг на плечі голови Центральної ради СРУСР Павла Боґдана, який зі сцени пісенного огляду висловив щиру втіху, що молода генерація приходить на заміну старшій, розкриваючи майбутнє та прекрасні перспективи «Маковицької струни». Головним художнім завданням, за його словами, було гармонійно поєднати пісенну струну з 75-річчям від дня виходу першого номера газети «Нове життя» (серпень 1951 року). При цій нагоді він привітав серед присутніх головного редактора газети Мирослава Ілюка, який веде газету вже 35 років (загалом українському друкованому слову присвятив 60 років свого життя), а також колишнього головного редактора Юрія Дацка, який нещодавно відзначив в здоров'ї своє 95-річчя і через поважні причини не міг взяти участь у концерті.

Він тепло привітав також гостей із-за кордону. Серед них був відомий виконавець українських народних пісень, громадський діяч, заступник голови Союзу русинів українців Сербії Петро Закамарок. Не менш сердечні слова прозвучали на адресу присутнього в залі відомого культурного діяча Закарпаття Івана Тужеляка, який протягом багатьох років співпрацює з Союзом русинів-українців СР та дбає про те, щоб співаки й актори України були завжди присутні на фестивалях, які організує Союз.

Свято зібрало багато гостей. Повертаючись назад, згадаймо, що в перший день у Бардіїв зі Снини прибув майже повний склад співацької групи «Старинчанка», доповнений дальшими членами снинської Міської організації СРУСР, а з Орябини – відомий колектив «Поляна» разом із своїми співгромадянами. Були присутні любителі народної пісні з інших регіонів. Пригадується мій найперший огляд народної пісні, що відбувся 7 грудня 1973 року. Тоді у сольному співі перемогу здобула Анна Дерев'яник, а в дуеті – вона ж зі своїм двоюрідним братом Йосифом Дерев'яником. Символічно, що Йосиф Дерев'яник був присутній у залі як почесний гість цьогорічного підвечірнього концерту в Бардієві. А я понад пів століття тому був їхнім першим акомпаніатором. Тоді я був молодим учителем Орябинської основної школи.

Музичний супровід та заключні акорди

Традиційно вокалістів супроводжував професійний оркестр, проте цього року не обійшлося без вимушених змін. Через раптову хворобу багаторічний диригент Юліус Селчан не зміг стати за пульт. Його місце зайняв молодий та енергійний наступник Степан Ґалик, який чудово справився із завданням, зберігши високий рівень звучання та підтримавши кожного виконавця. Усі три концерти під його керівництвом глядачі зустріли бурхливими оплесками. Після останньої пісні «Іщи не день, іщи не день» співачок Наталії Кучової, Івани Соколякової і Катерини Чандикової слідувала заключна сцена концерту. Степан Гій вказав на те, яке велике значення має поєднання струни пісні і струни слова і побажав 75-річній газеті «Нове життя», її шефредакторові Мирославові Ілюку до дальших років багато успіхів на многая і благая літа. В залах могутньо прозвучала пісня «Живіте, людиє, на благо світа, «Новому життю» многая літа.

Новий подих «Маковицької струни»

52-й конкурсний огляд народної пісні офіційно завершився, проте відгомін святкових акордів ще довго буде відлунюватися в серцях глядачів. Цьогорічний огляд переконливо свідчить, що «Маковицька струна» не просто зберігає свою історію, а отримує нове, потужне дихання. Організаторам, сценаристці та співакам вдалося створити унікальний простір, де зустрілися минуле і майбутнє, а традиція нашого фольклору вкотре продемонструвала свою невмирущу життєву силу. Головним підсумком огляду стало відчуття безперервності поколінь. На зміну старшим співакам впевненим кроком і з гордо піднятою головою приходить талановита молода генерація. Тримаючи в руках батьківську пісню як найцінніший скарб, ці молоді виконавці несуть її у прийдешній день, гарантуючи, що рідне слово й автентична мелодія не відійдуть у забуття, а будуть звучати ще гучніше для дальших поколінь.

Ігор КРЕТА

Фото Ладислава Цупера та Мирослава Ілюка.

Гостями пісенного огляду були відомі співачки з Ужгорода Вікторія Балоґ (вправо) та Мирослава Копинець, які представили глядачам закарпатську пісенну культуру. Петро Закамарок теж виступив як гість пісенного огляду в Бардієві і Пряшеві.

ПРАГМАТИЧНЕ СУСІДСТВО

Підсумки четвертих міжурядових консультацій Словаччини та України

Львів, 5 листопада 2026 року. Осінній Львів став майданчиком для четвертих міжурядових консультацій України та Словаччини, які очолили прем'єр-міністри Роберт Фіцо та Сергій Корецький. Зустріч, результатом якої стала підписана Спільна декларація про співробітництво, підтвердила формулу сучасного транскордонного сусідства: повна відмова Братислави від військової допомоги компенсується прагматичними кроками у цивільній інфраструктурі, енергетиці та гуманітарній сфері.

Поки європейські аналітики дискутують щодо словацької концепції зовнішньої політики «на всі чотири сторони світу», реальний сектор економіки обох країн шукає точки дотику для виживання в умовах глобальних криз.

Енергетична безпека напередодні чергового складного опалювального сезону стала головним практичним пріоритетом львівського саміту. Словаччина затвердила цільовий пакет допомоги українській енергосистемі обсягом €500 000.

Ці кошти конвертуються у цілком матеріальні речі: вже до кінця листопада до прифронтових регіонів України надійдуть 54 промислові генератори. Водночас на стратегічному рівні сторони зафіксували дорожню карту модернізації інтерконектора Мукачево – Великі Капушани. Це дасть змогу розширити пропускну здатність лінії та технічно підготувати протоколи для оперативного відновлення аварійного імпорту електрики з ЄС через систему ENTSO-E у разі нових критичних пошкоджень українських тепло- та гідроелектростанцій.

Для потреб «Укрзалізниці» словацька сторона безкоштовно передає три електровози. До кінця року вони прибудуть на Закарпаття, де будуть обслуговувати нові європейські залізничні маршрути.

Паралельно зафіксовано фінальний етап будівництва вузької євроколії (1435 мм) на ділянці Чоп – Ужгород. Цей проєкт назавжди змінить пасажирську логістику: потяги з Братислави та Кошиць зможуть заходити безпосередньо в обласний центр Закарпаття, оминаючи багатогодинну технічну процедуру заміни колісних пар на кордоні. У планах дорожників – добудова словацької автомагістралі D1 до українських меж та впровадження спільного митного контролю, що має суттєво скоротити виснажливі черги.

Особливий публічний резонанс отримав блок освітніх та гуманітарних домовленостей. Сторони уклали Міжурядову угоду про створення унікальних двомовних навчальних закладів, що почнуть роботу вже з наступного навчального року. Мова йде про відкриття словацько-англійської гімназії в Києві та дзеркальної українсько-англійської гімназії у Братиславі, яка допоможе дітям українських біженців інтегруватися в європейський простір, не втрачаючи зв'язку з рідною культурою та мовою.

Окрім цього, Братислава розподілила залишок свого фінансового гранту на цивільні потреби:

€300 000 спрямують до Коаліції укриттів для будівництва безпечних підземних сховищ у закладах освіти Сумщини та Чернігівщини.

€200 000 підуть на закупівлю сучасного медичного обладнання для українських лікарень.

-р-

фото: slovakia.mfa.gov.ua

Вкрадене дитинство

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну тисячі неповнолітніх громадян опинилися в епіцентрі воєнних злочинів. Однією з найболючіших гуманітарних трагедій стала системна депортація та примусове переміщення українських дітей на територію РФ, а також в межах тимчасово окупованих регіонів.

За даними високої представниці Європейського Союзу із закордонних справ та політики безпеки Каї Каллас, озвученими у листопаді 2026 року, Росія незаконно вивезла з окупованих територій понад 20 500 українських дітей. Кожен із цих верифікованих випадків має конкретні докази, імена та свідчення родичів або очевидців.

Водночас, за словами Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Дмитра Лубінця, реальна кількість постраждалих може бути значно більшою. Через відсутність доступу міжнародних спостерігачів до тимчасово окупованих територій та безпосередньо до Росії встановити точну цифру дуже складно. Ще на початку повномасштабної війни російські офіційні джерела відкрито заявляли про вивезення понад 744 тисяч неповнолітніх, намагаючись видати це за «евакуацію».

Станом на листопад 2026 року в Україну вдалося повернути лише 2 790 дітей.

За оцінками Організації Об'єднаних Націй, близько 80% усіх депортованих та примусово переміщених неповнолітніх досі залишаються під контролем російської влади. На території РФ багатьом із них змінюють персональні дані, оформлюють російське громадянство та передають на виховання у російські родини, що ускладнює їхній пошук та ідентифікацію.

Окрім уже вивезених дітей, під постійною загрозою перебувають неповнолітні, які досі живуть на тимчасово окупованих територіях України. За оцінками українського омбудсмена, йдеться про приблизно 1,6 мільйона дітей. Вони щоденно опиняються під загрозою примусової паспортизації, мілітаризації освіти та вивезення під виглядом «оздоровлення» чи «відпочинку» до російських таборів, звідки дітей часто не повертають батькам.

Насильницьке переміщення дітей з однієї національної групи до іншої згідно з міжнародним правом є ознакою геноциду. Саме через незаконну депортацію українських дітей Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав ордери на арешт вищого керівництва РФ.

Робота з пошуку, верифікації та повернення неповнолітніх триває безперервно. В Україні діє державний портал «Діти війни» та президентська ініціатива Bring Kids Back UA, які координують зусилля для того, щоб кожна вкрадена дитина зрештою змогла повернутися до своєї родини та на Батьківщину.

За матеріалами інформаційних агенцій.

ВІД АНТІВ ДО УКРАЇНЦІВ: історія етнонімів та боротьби за ідентичність

Історія назв українського народу – це не просто лінгвістична хроніка, а справжній літопис політичної та культурної боротьби за власну самобутність. Протягом століть предки сучасних українців використовували різні самоназви (етноніми) та отримували імена від сусідів (екзоніми). Зміна цих назв відображала етапи державного будівництва, іноземні експансії та спроби імперій привласнити українську історичну спадщину.

Ранньослов'янська доба та витоки руської ідентичності (IV–XV ст.)

До формування єдиного етносу на території сучасної України проживали окремі племена та військові союзи. У візантійських джерелах IV–VI століть предки українців зафіксовані під назвою **анти**. Згодом, у добу розквіту Київської Русі (IX–XII ст.), літописи виділяють окремі племінні об'єднання: поляни, деревляни, сіверяни, волиняни, уличі, тиверці та білі хорвати.

З кінця XII століття, у процесі консолідації держави, виникає єдина самоназва:

Русь (збірний іменник) або **Русин** (в однині). Початково назва пов'язувалася з варязькою елітою (від давньоскандинавського roðr – веслярі) або автохтонними річками Наддніпрянщини (Рось, Русава). Згодом вона стала етнонімом для всього слов'янського населення Руської держави та Руського Королівства (Галицько-Волинської держави).

Руснаки. Автентичний народний варіант етноніму «русин», який століттями використовувався жителями Прикарпаття, Закарпаття, Лемківщини та Пряшівщини для самоідентифікації та відмежування від сусідніх етносів (угорців, поляків, словаків).

Рутени (лат. *Rutheni*). Латинізована форма назви «русини», яку використовували європейські хроністи, дипломати Ватикану та канцелярія Австрійської імперії. Це був суто зовнішній екзонім для відмежування українців від жителів Московії.

Ранньомодерний період та Козацька доба (XVI–XVIII ст.)

У цей період козацтво з військово-соціального стану трансформувалося в національний маркер. У європейських договорах та місцевих літописах українців все частіше іменували **«козацьким народом»** (від тюркського qazaq – вільна людина).

Паралельно існували інші назви:

Черкаси. Офіційний екзонім українців у документах Московського царства XVI–XVII століть. Назва походила від міста Черкаси, що було ключовим оборонним форпостом раннього козацтва.

Роксолани. Книжна, поетична назва, породжена європейською модою на пошук античного коріння. Тогочасні інтелектуали помилково ототожнювали українців із давнім сарматським племенем роксоланів.

Монополізація спадщини Русі та імперські маніпуляції (XVIII–XIX ст.)

Найбільш запекла лінгвістична та політична дискусія розгорнулася навколо назви «Русь». У 1721 році московський цар Петро I офіційно перейменував Московське царство на Російську імперію («Россию»). Цей крок мав глибоке ідеологічне підґрунтя: привласнити середньовічну київську спадщину та легітимізувати загарбання українських земель в очах Європи.

Для корінного населення Русі-України імперія впровадила штучний термін:

Малороси (Мала Русь). Початково у XIV столітті грецький термін «Мала Русь» (*Μικρα' Ρωσσια*) означав церковну метрополію, першоджерело країни (Галицько-Волинське князівство). Проте російська ідеологія перекрутила грецький зміст на оціночний – «маленький, підвладний, неважливий». Термін «малорос» активно насаджувався для заперечення самостійності українського народу та перетворення його на «молодшу гілку» триєдиного російського етносу.

Специфіка Карпатського регіону: угророси та карпатороси (XIX – початок XX ст.)

Через тривалу політичну відірваність Закарпаття від решти українських земель, у цьому регіоні виникли особливі етнонімічні концепції:

Угророси (угрорусини). Термін, що вживався переважно у XIX столітті для позначення українського населення на південних схилах Карпат у складі Угорського королівства. Префікс «угро-» мав суто географічний характер і вказував на адміністративну відмінність місцевих русинів від галицьких та буковинських, які підпорядковувалися безпосередньо Відню.

Карпатороси. Штучний кабінетний термін, який наприкінці XIX – на початку XX століття активно просували лідери москвофільського руху в Карпатах. На відміну від народної назви «руснаки», цей етнонім мав виразно політичне забарвлення: він насаджувався для обґрунтування ідеї приналежності карпатського населення до «єдиного великоросійського простору».

Чому утвердився етнонім «українці»?

Слово **«Україна»** вперше зафіксоване в Київському літописі під 1187 роком у значенні південного порубіжжя руських земель. Наприкінці XVI століття в актах Речі Посполитої з'являється термін **«українці»**, який спершу визначав географічну приналежність жителів Київського, Брацлавського та Волинського воєводств. На межі XIX та XX століть українська інтелігенція (Т. Шевченко, діячі Кирило-Мефодіївського товариства, М. Грушевський) здійснила свідомий політичний вибір – повністю перейти на самоназву **«українці»**. Це було зроблено з двох причин:

Політичний самозахист: оскільки Росія повністю привласнила слово «русский», подальше використання назви «русини» викликало плутанину в Європі.

Об'єднання нації: новий етнонім дозволив консолідувати розірваний між Російською та Австро-Угорською імперіями народ під єдиним ім'ям.

Мозаїка регіональних ідентичностей: українські субетноси

Поруч із загальнонаціональними назвами, через географічні та історичні особливості, в Україні сформувалися унікальні локальні групи:

Литвини (Полісся): населення Чернігівщини та Житомирщини. Назва лишилася з часів Великого князівства Литовського і не пов'язана з сучасними литовцями.

Поліщуки: жителі лісового Полісся, які через ізоляцію болотами найдовше зберегли праслов'янську архаїку в мові та обрядах.

Подоляни: жителі історичного Поділля з неповторною культурою та чорно-червоною вишивкою.

Карпатські трикутники: **гуцули** (пастухи Верховини з яскравим ладом життя), **бойки** (консервативні хліборобигір, чиє ім'я походить від частки «бойє» – так) та **лемки** (найзахідніша група, що зазнала трагічної депортації у 1947 році під час операції «Вісла» в Польщі).

Основні джерела

Для вивчення теми трансформації українських етнонімів спеціалісти рекомендують звернутися до фундаментальних праць істориків та мовознавців:

Михайло Грушевський – «*Історія України-Руси» (Том 1)*. Класична праця, яка науково обґрунтувала тяглість етнічного розвитку українців від племінних союзів до козацької доби.

Ярослав Дашкевич – «*Учитися нелегкої науки України*». Збірка статей, що детально розбирає використання екзонімів «черкаси» та «рутени» у середньовічній і ранньомодерній Європі.

Григорій Півторак – «*Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов*». Лінгвістичний аналіз виникнення топоніму «Україна» та еволюції самоназви «русини».

Сергій Плохій – «*Походження слов'янських націй. Перевідкриття Русі*». Сучасне дослідження того, як формувалися ідентичності у Східній Європі та як відбувався поділ спадщини Київської Русі.

Отже, еволюція назв українського народу демонструє неймовірну життєздатність етносу. Зміна етнонімів була не зникненням старої культури, а формою еволюції та інструментом захисту власної самобутності в умовах імперського тиску. Обравши ім'я «українці», народ остаточно зафіксував свої права на власну землю, мову та багатовікову європейську історію.

За матеріалами Вікіпедії підготував:

-мі-

Об’єктив не старіє: пряшівські «папараці» знову дивують якістю фотографій

Діяльність Регіональної організації Словацького синдикату журналістів (РО ССЖ) у Пряшеві – відома як виставка фотографій членів та нечленів журналістської організації під назвою *Preshow Paparazzi* (хоча ця назва вже мінялася) – увійшла у 8-й рік свого існування. Це стало можливим завдяки вернісажу, який відбувся у середу, 4 листопада 2026 року, у виставковій залі Словацько-українського культурно-інформаційного центру в Пряшеві. В одному з його приміщень РО ССЖ також має свій офіс.

Виставку відкрив Йосиф Юрчишин, вліво куратор виставки Ладислав Цупер.

Виставка, яка організовується з дворічним інтервалом, знайшла стабільне місце не лише в календарі діяльності РО ССЖ, але й, очевидно, у «календарі зацікавленості» багатьох експонентів. Цього року комітету РО вдалося зібрати роботи 24 авторів, дев’ять із яких – жінки.

Для широкого загалу свої фотографії представили колеги з Пряшева, Бардієва, Свидника, Гуменного та Кошиць. Приємно, що на цьому форумі вперше презентують свої роботи – і тому заслуговують на окрему згадку – Марія Чіґашова, Сильвія Фецкова, Вероніка Фітзекова, Анна Шимкуличова, Франтішек Беднар, Ладіслав Кіш та Мартін Міхалек. Учасників могло бути ще більше, але Зузана Ґоґова, Марія Жарнайова, Мілан Ґрейтак та Іво Крішшак перепросили організаторів за свою відсутність.

Традиційну акцію РО ССЖ у Пряшеві оголосили на початку червня 2026 року, назвавши тему надісланих фотографій «Перлини краю». Проте її не слід було сприймати виключно позитивно – на виставці могли з’явитися (і, як видно, з’явилися) також фотографії «не-перлин». Кожен автор міг надіслати максимум чотири фотографії переважно за 2025 та 2026 роки, оскільки попередня акція проходила у 2024 році.

Зрештою, організатори не надто суворо стежили за дотриманням встановлених правил. Звісно, домінують репортажні знімки, що є типовим жанром для журналістської роботи. Серед авторів є як «чисті» фоторепортери, так і журналісти, які знімають «просто так» – людей і природу навколо себе, гру світла й тіні під час перебування у близькому чи далекому зарубіжжі.

Автор цих рядків у своєму виступі подякував усім, хто надіслав свої витвори. Він висловив вдячність за виготовлення репродукцій фотознімків компанії *FotoExpres Jedlák, s. r. o., Prešov*, яка постійно співпрацює з організацією. Також подякував за велику кількість гостей на вернісажі – близько 40 людей на такій акції не збиралося вже давно. Присутніми були майже всі автори фотографій. Куратор виставки Ладислав Цупер, який також надав професійну допомогу в її концептуальному оформленні та безпосередньому монтажі, зазначив, що загалом 111 виставлених фотографій демонструють вищу якість, ніж у попередні роки. Звісно, оскільки автори у переважній більшості використовують мобільні телефони, технічні недоліки могли б проявитися при збільшенні знімків до розміру, більшого за А4. Позитивний відгук про якість є для комітету РО імпульсом шукати й знаходити інші місця для експозиції всієї цієї колекції – як у Пряшеві, так і в інших локаціях Пряшівського краю.

Реалізація 8-ї виставки *Preshow Paparazzi* є одним із результатів однойменного проєкту РО ССЖ у Пряшеві. З бюджету міста Пряшів на 2026 рік Міська рада Пряшева фінансово підтримала його як субсидію у сфері культури на суму 1 774,00 € відповідно до рішення № 1195/2026 від 29 квітня 2026 року. Ще одним результатом проєкту є публікація до 30-річчя заснування РО ССЖ у Пряшеві, яка вийде друком у листопаді 2026 року.

Йосиф Юрчишин, голова РО ССЖ у Пряшеві
Фото Віктор Замборського

ЗУСТРІЧ ЯК ДЗЕРКАЛО ДОЛІ

Плин часу не зупинити. Він невпинно втікає, і наздогнати його неможливо. Однак трапляються миті й зустрічі, коли сидиш у компанії колишніх однокласників, а почуваєшся так, ніби знову опинився у шкільному класі на перерві.

Саме такою думкою поділилася одна з учасниць зустрічі випускників українського IV-Б класу Середньої економічної школи в Пряшеві. Після отримання атестатів зрілості у 1963 році вони жодного разу не перервали традицію збиратися кожні п’ять років, тож цього разу знову організували спільне побачення. 9 листопада 2026 року в колишній кав’ярні «Верховина» (тепер «Вікторія») атмосфера справді нагадувала гамірну шкільну перерву. Жвава розмова захопила всіх настільки, що присутні не звертали уваги на оточення і навперебій ділилися спогадами, адже за стільки часу хотілося багато чого сказати.

На мить цю «перерву» зупинила колишня староста класу (авторка спогаду), щоб розпочати «урок», як і годиться у школі, із переклички. Та зійшлося всього семеро випускників: шестеро дівчат – жінок, а тепер уже бабусь – і лише один із шістьох хлопців-однокласників.

Із 33 учнів нашого класу частина, на жаль, дуже рано відійшла у вічність, дехто покинув цей світ пізніше з плином років, а інші через різні вікові недуги вже не змогли приїхати до Пряшева. Адже варто нагадати, що учні тодішніх українських класів походили з різних руських сіл: від Оркуцан і Дреници до Руського Грабівця – через Просачів, Капушани, Стебник, Зборів, Кружлів, Лівів, Ґерлахів, Шапинець, Вапеник, Ублю, Гостовиці, Габуру, Ольку та багато інших.

Пам’ять покійних однокласників присутні вшанували тихим спогадом.

Потім потоком полинули збережені в пам’яті пригоди минулих років. Спогади дівчат, які жили разом в інтернаті, були ще яскравішими, а переживання – ще зворушливішими. Пригадували викладачів та їхнє ставлення до учнів, згадували теми письмових випускних робіт, а також те, що в ті роки не дозволялося зайти в кав’ярню зі знайомим хлопцем – інакше могли погіршитися оцінки з котрогось предмета. Натомість можна було піти на танцювальні вечори, де знайомилися з хлопцями із середніх технічних шкіл Пряшева. Траплялося, що на таких вечірках зближувалися, а згодом, після випуску зі школи, навіть одружувалися. Нині ж із добрим гумором згадували і їх – тепер уже своїх чоловіків, їхні характери, дрібні незгоди, непорозуміння та різні життєві пригоди за довгі роки подружнього життя.

Особливо приємно на таких зустрічах бачити, що випускники пишаються не стільки власними кар’єрними успіхами, яких досягли після закінчення школи. Роки праці за фахом були для них плідними, тривалими й водночас скромними. Тепер вони найбільше радіють успіхам своїх дітей та онуків, їхньому професійному становленню. Вмикають мобільні телефони, гортають світлини нащадків, розповідаючи про їхній життєвий шлях. Сучасна молодь не втрачає можливостей вирушати за новими цілями чи створювати сім’ї далеко за межами краю своїх предків.

Радість від нагоди побути в теплій, майже сімейній атмосфері давніх друзів відчувалася у кожному жесті протягом усієї зустрічі. Того дня стояла гарна, сонячна осіння погода. Вона немовби підкорилась волі всіх присутніх, адже в поважному віці дощі й холод не сприяють доброму настрою. А на цій зустрічі піднесений настрій панував від самої миті привітання – щирих обіймів і впізнавання одне одного, адже з роками зморшки стають глибшими, а обличчя змінюються. Та, як уже було сказано на початку, здавалося, ніби цих десятиліть і не було, а все відбувалося на звичайній перерві між уроками в школі.

До нових зустрічей!

Єва Олеар

Праведний Йов і його діти

Найбогобоязливішим чоловіком Старого Завіту був праведний Йов. До початку своїх випробувань він мав сімох синів і трьох дочок. Книга Йова розпочинається з опису його великого багатства та високих чеснот. Особливо примітно, що вже в першій главі йдеться про духовну опіку, якою цей великий праведник оточував своїх дітей.

Один із тлумачів Святого Письма зазначає, що батьківська турбота про дітей була головною ознакою побожності Йова. Як саме Святе Письмо описує цю опіку?

«Сини його зазвичай сходились у призначений день та бенкетували кожен у своєму домі по черзі. Кликали вони і трьох сестер своїх їсти й пити з ними. Коли ж дні гостини завершували своє коло, Йов посилав по них і наказував їм очищуватися. Наступного дня він вставав рано-вранці і приносив за кожного з них всепалення, бо казав сам до себе: «Може, мої діти згрішили й лихословили Бога у своєму серці». Так чинив Йов увесь час» (Йов 1:4–5).

Коментуючи цей уривок, тлумач пояснює глибокий зміст родинних стосунків дітей Йова:

Будучи однодумцями в благочесті, діти Йова були далекі від будь-якого розбрату: вони відвідували лише одне одного, не ходили деінде та не змішувалися зі сторонніми. На свої бенкети й обіди брати запрошували не якихось чужих жінок, а рідних сестер – свідків цнотливості, що є яскравим доказом їхньої чистоти та пристойності. Проте саме ця їхня однодумність і згода згодом стала для диявола нагодою, щоб погубити їх усіх разом у домі старшого брата.

Коли коло бенкетних днів завершувалося, Йов посилав за дітьми, освячував їх і, вставши рано-вранці, приносив всепалення за кількістю всіх них. Поглянь на це очищення – не Мойсеєве, а вже ніби апостольське: молитвами він очищав їхні думки, а не тіло. Якщо він так дбав про приховані порухи їхньої совісті, то подумай, яку велику увагу приділяв їхнім видимим ділам! Подивись, як ревно Йов заздалегідь сповнював слово Апостола: «А ви, батьки, виховуйте дітей ваших у навчанні й наставленні Господньому» (Еф. 6:4)».

Святий Єфрем Сирін також наголошує на цій чесноті, зазначаючи: «Йов опікувався своїми дітьми та приносив за них жертву щодня – і не лише за видимі вчинки, а й за таємні, невидимі провини». Життя праведного Йова є непохитним прикладом для всіх християн.

Прот., д-р Микола Лаурук (Румунія).

Повертають культурну спадщину

Онлайн-база даних українських рукописних книг XI-XVI століть містить інформацію про 1400 манускриптів. Про це повідомила PR-директорка проєкту «Повертаємо в Україну культурну спадщину» Олена Башкатова під час пресконференції.

«За кілька грантових проєктів було зібрано 1 тис. найменувань книг в базі, цього року доповнили ще на 400. Тобто зараз в онлайн-реєстрі маємо інформацію про місцеперебування 1400 давніх манускриптів», - зазначила Башкатова.

За її словами, онлайн-реєстр започаткували у 2021 році, і розміщений він на сайті «Українська рукописна книга».

Вона додала, що у довгостроковій перспективі проєкт передбачає реєстрацію всіх українських рукописних книг, що збереглися до нашого часу.

Доктор історичних наук, старший науковий співробітник, заступник генерального директора з наукової роботи Національного заповідника «Софія Київська» В'ячеслав Корнієнко зауважив, що дослідники вивчають українські рукописи, зокрема ті, що зберігаються в закордонних бібліотеках та інших установах, щоб встановити місце їх створення та підтвердити їхнє українське походження.

Директорка видавництва «Горобець», засновниця та керівниця проєкту «Повертаємо в Україну культурну спадщину» Ганна Горобець підкреслила, що завдяки базі даних не лише науковці, а й студенти, викладачі та всі зацікавлені можуть дізнатися більше про історію української культури з перевірених джерел.

«Українці мають знати і гордитися своєю історією, багатовіковою культурою і традиціями. Європейці мають знати, що рукописи часів Київської Русі належать сучасній українській державі. Проєкт має надзвичайну державну вагу», – додала Горобець.

Проєкт «База даних українських рукописних книг XI-XVI ст.» – це науково-історична ініціатива, спрямована на цифрову фіксацію, збереження та популяризацію середньовічної книжкової спадщини України. Мета проєкту – внесення до Бази даних українських рукописних книг цифрових описів рукописів XI-XVI століть із посиланнями на науково-аналітичні дослідження.

Укрінформ.

Словаччина втрачає населення через низьку народжуваність

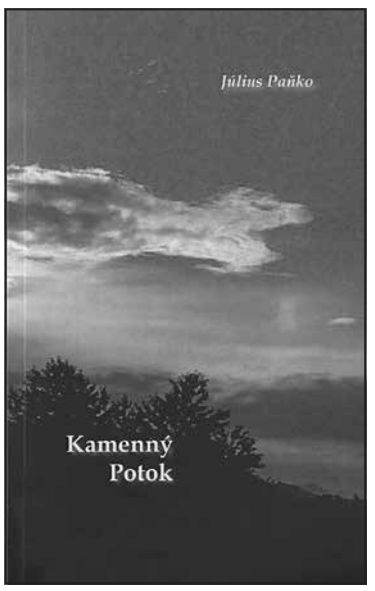
За даними Статистичного управління Словацької Республіки, кількість населення країни в останні роки стабільно зменшується. Станом на 30 червня 2026 року в Словаччині проживало 5 403 009 осіб, що на 10 591 людину менше, ніж за аналогічний період минулого року.

Від моменту здобуття незалежності в 1993 році населення Словаччини щороку зростало, проте у 2021 році тренд змінився. У 2025 році кількість жителів скоротилася вже п'ятий рік підряд, що стало другим найрізкішим падінням в історії республіки. У 2025 році в країні народилося лише близько 42 тисяч дітей (історичний мінімум), тоді як померло понад 53,5 тисячі осіб. Одночасно змінюється вікова структура суспільства. Частка дітей віком до 14 років поступово зменшується, а кількість людей пенсійного віку (65 років і старше) швидко зростає, що створює значне навантаження на економіку.

У Словаччині вже легально працює понад 135 тисяч іноземців, і ця цифра постійно зростає. Найчисельнішу групу серед них становлять громадяни України – на словацькому ринку праці офіційно залучено понад 50 тисяч українців. Вони допомагають закривати гострий дефіцит кадрів у промисловості, будівництві, логістиці та сфері послуг. Окрім українців, у країні також активно збільшується кількість працівників із Сербії та країн Азії, зокрема Індії та Філіппін. -р-

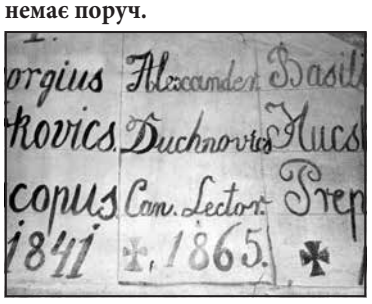
Юліус Панько: з книжковою нагородою та новим романом

Свидницька газета «Podduklianske novinky» за 10 жовтня 2026 року інформує про нову книжкову продукцію Юліуса Панька. Його роман «Кам'яний Потік» здобув престижну Премію імені І. Франка Літературного фонду та став «Книгою року 2025» у категорії української та русинської літератури. Нещодавно вийшов словацький переклад цього роману під назвою «Kamenný Potok». Крім того, в ужгородському видавництві «TIMPANI» побачила світ його вже 11-та книга – соціально-психологічна повість «На все свій час». Зазначається, що автор починав у 1980-х роках з оповідань в українській пресі, а сьогодні успішно фокусується на великій прозі. Твори письменника газета бачить як багатошарові. Він майстерно змальовує життя сучасного русько-українського села у Східній Словаччині та порушує гострі теми: психологічне пристосування людини до нових реалій, зміну поколінь на тлі історичних зламів, а також вплив пандемії та війни в Україні на свідомість суспільства. З свого боку додаймо, що Юліус Панько з дружиною Марією становлять потужний творчий тандем, результатом якого стала поява роману «Кам'яний Потік» у словацькому перекладі. «Kamenný Potok» – це результат роботи перекладачки Марії Панькової-Ганковської, яка майстерно відтворила словацькою мовою строкате життя на межі стику і дотику народів і культур. -мі-

СВІТЛО, ЩО ЄДНАЄ СВІТИ

Осінній вітер зриває останнє золоте листя, а вечірні сутінки щораз швидше огортають міста й села. Саме в ці дні, коли природа ніби засинає, у багатьох культурах світу настає час, зупинений для особливої тиші. Час, коли ми згадуємо тих, кого вже немає поруч.

У крипті собору св. Івана Хрестителя в Пряшеві покоїться прах будителя Олександра Духновича.

У Словаччині цей період має особливу магію. На початку листопада вся країна поринає в атмосферу, яку тут ніжно називають *Dušičky*. У ці вечори цвинтарі перетворюються на справжнє море світла: тисячі лампадок та свічок мерехтять у темряві, символізуючи віру в те, що людська душа – безсмертна, а любов – сильніша за смерть.

Але якщо поїхати далі на схід Словаччини – туди, де підпирають небо величні Карпати, де на пагорбах стоять унікальні дерев'яні храми, – традиція поминання набуває ще глибшого звучання. Тут, на Пряшівщині, у Гуменному чи Свиднику, віками живуть автохтонні русини-українці. Вони поєднали загальноєвропейську культуру з багатими традиціями східного християнського саїту.

Для місцевих русинів-українців «Душічки» – це лише одна з граней глибокої культури пам'яті. Вони приходять на цвинтарі у листопаді разом із усією Словаччиною, але міцно бережуть свої давні духовні орієнтири: Батьківські суботи та весняні після Великодня. У греко-католицьких та православних храмах регіону звучать заупокійні панахиди, а з рук у руки передаються грамоти з іменами предків. Це живий, безперервний діалог поколінь, де живі моляться за упокій померлих, а померлі – стають ангелами-охоронцями для живих.

У нашому сучасному світі, який втікає у майбутнє на великій швидкості, так легко втратити орієнтири. Проте людина без пам'яті про минуле схожа на дерево зі зрубаним корінням – будь-який сильний вітер здатен повалити його на землю. Свічка, запалена на могилі предка в місті чи в селі – це наш заповіт: *«Я пам'ятаю. Завдяки тобі я є»*.

Головний (Міський) та Євангелічний цвинтарі в Пряшеві є місцем останнього спочинку багатьох видатних діячів, які залишили глибокий слід в історії, культурі, мистецтві та науці не лише регіону, а й усієї Словаччини. Тут знаходяться могили багатьох представників релігійного, громадського і культурного життя русинів-українців Словаччини. Це духовні лідери та вищі духовні ієрархи, педагоги, науковці та викладачі вищих шкіл, громадсько-політичні діячі, митці, композитори та культурні діячі. Серед них це:

Йосиф Ґаґанець (1793 – 1875) – єпископ Пряшівської греко-католицької єпархії, культурний діяч і співзасновник Матиці словацької. Його художній надгробок внесено до реєстру пам'яток міста.

Пряшівські єпископи поховані в крипті кафедрального собору св. Івана Хрестителя в Пряшеві, а не на міському цвинтарі. В соборі знаходиться і прах блаженних Павла Петра Ґойдича (1888 – 1960) та Василя Гопка (1904 – 1976). Поруч з єпископами в крипті собору знаходяться останки будителя Олександра Духновича (1803 – 1865).

Архієпископ і митрополит Православної церкви Чеських земель і Словаччини Миколай Коцвар (1927 – 2006) похоронений в підземних просторах православного собору в Пряшеві. Його життя склалося по-особливому. Період правління єпархією у нього припало на період важливих політичних трансформацій в суспільстві. На Пряшівщині та в інших регіонах Словаччини було побудовано близько 80 нових православних храмів, а також парафіяльних будинків. Практично всі ці храми будувалися силами самих парафіян у непростих економічних та політичних умовах.

На головному пряшівському цвинтарі знаходимо місце останнього спочинку монахів і монахинь. Серед них є могили монахинь Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ).

З діячів української культури Словаччини тут є могили

Ірини Невицької (1886 – 1965) – першої авторки української прози на Пряшівщині.

Федора Лазорика (1913 – 1969) – поета, прозаїка, редактора та громадського діяча.

Івана Мацинського (1922 – 1987) – поета, перекладача, літературознавця, драматурга і директора Українського національного театру (нині Театр Олександра Духновича) в Пряшеві.

Федора Іванчова (1916 – 2007) – прозаїка, довгорічного редактора журналу «Дукля».

Іллі Галайди (1931 – 2017) – поета, прозаїка, перекладача.

Віктора Гайного (1932 - 1994) – поета, актора Українського національного театру.

Михайла Дробняка (1942 – 1984) – поета, перекладача, редактора газети «Нове життя».

Тут знайшли місце останнього спочинку актори, серед них Йосиф Корба (1921 – 1988).

Для багатьох творців культури, літераторів та громадських діячів коло життя замкнулося там, де воно й розпочалося, – у тиші рідних сіл, що прийняли їх на вічний спочинок

Під особливим патронатом міста Пряшева є могили багатьох видатних уродженців Пряшева. Серед них це:

Ян Ромбауер (Ján Rombauer, 1782 – 1849) – художник-портретист.

Макс Курт (Max Kurth, 1869 – 1962) – академічний живописець німецького походження, який у своїх роботах задокументував автентичну атмосферу старого Пряшева.

Мікулаш Йордан (Mikuláš Jordán, 1892 – 1977) – визначний пряшівський художник і реставратор, майстер пейзажу та жанрового живопису Шариша.

Ян Нємечек (Ján Němeček, 1893 – 1957) – графік і художник, відомий своїми роботами із зображенням дерев'яних церков та замків всього регіону.

Ернест Ракоші (Ernest Rákosi, 1881 – 1973) – художник, яскравий представник пряшівської мистецької богеми.

Мікулаш Мойзес (Mikuláš Moyzes, 1872 – 1944) – композитор, органіст і педагог, один із піонерів сучасної словацької професійної музики.

Карол Дівальд (Karol Divald, 1830 – 1897) – піонер словацької фотографії, майстер світлодруку (фототипії) та видавець перших листівок Татр та Східної Словаччини.

Д-р Йозеф Ґреш (Dr. Jozef Greš, 1913 – 1979) – композитор, диригент та художній керівник, який зробив вагомий внесок у розвиток театральної та сценічної музики.

Фрідріх Гажлінський (Fridrich Hažlinský / Frigyes Hazslinszky, 1818 – 1896) – всесвітньо визнаний природознавець, ботанік та багаторічний ректор пряшівського Євангелічного колегіуму.

Андрей Вандрак (Andrej Vandrák, 1807 – 1884) – філософ-ідеаліст, педагог, теоретик виховання та академік.

Штефан Томка (Štefan Thomka, 1803 – 1867) – юрист, адвокат і засновник юридичного факультету при колегіумі. Його могилу прикрашає величний багатометровий історичний обеліск, нанесений на карту орієнтирів цвинтаря.

Інформаційне табло цвинтаря окремо виділяє монументальну архітектуру та усипальниці відомих шляхетських і міщанських родів, які визначали історію Шариської столиці:

Гробниця роду Берзевіці (Krypta rodu Berzeviczy)

Гробниця роду Ґіллані (Krypta rodu Ghillányi)

Гробниця роду Сепешгазі (Krypta rodu Szepesházy)

Коли ви наступного разу побачите вогник лампадки на цвинтарі, що мерехтить у осінній темряві, затримайте погляд бодай на хвилину. Поки ми пам'ятаємо тих, хто пішов – вони живуть у наших серцях, у наших цінностях і в кожному нашому подиху.

Втрачаючи пам'ять, народ стає нічим, а людство – ніким.

Пам'ятаймо, бо саме пам'ять нас робить людьми.

Мирослав ІЛЮК

Ян Юрчо

1 листопада в Пряшеві помер словацький літературознавець, критик, багаторічний викладач Пряшівського університету, проф. д-р Ян Юрчо, канд. наук.

Уродженець села Жбинці (нар. 16. 8. 1933), він здобув освіту в гімназіях Михалівців, Гуменного та Пряшева, а згодом – на Філологічному факультеті Вищої педагогічної школи в Пряшеві. З 1967 року Ян Юрчо викладав словацьку літературу на Педагогічному факультеті Університету П. Й. Шафарика.

У його науковому доробку центральне місце посідають монографії про видатних словацьких авторів – Франя Краля, Маргіти Фіґулі, Павла Горова та ін. Знаковою його є його праця «Дидактика літератури» (1984).

Для шкіл з українською мовою навчання уклав підручники з словацької літератури для 5 кл. (1980, співавт. І. Гула), для 7 кл. (1982, 1991), для 5 кл. (1989, співавт. М. Саболова).

В українській та словацькій пресі писав про творчість Федора Лазорика, Василя Кочемби, Сергія Макари, Ганни Коцур, Іллі Галайди, про переклади Андрія Пестременка. Своїми рецензіями популяризував українське художнє слово в Словаччині. Сприяв розбудові словацько-українських літературних взаємин. Вічна йому пам'ять! -мі-

КАЛЕНДАР

1.12.1926 р. - народився в Ганиґівцях Сабинівського округу педагог Андрій Локай (100). Помер 17.2.2001 р.

1.12.1931 р. - народився в Орябині Старолюбовнянського округу художник Микола Диць (95).

5.12.1926 р. - помер французький художник Клод Моне (100). Народився 14.11.1840 р.

5.12.1931 р. – народився український письменник Григір Тютюнник (95). Помер 6.3.1980 р.

6. 12 1871 р. - народився український поет Микола Вороний (155). Помер 7.6.1938 р.

6.12.1926 р. - народився у Хмельовій Бардіївського округу економіст, педагог, член-кореспондент Чехословацької сільськогосподарської академії, проф. Димитрій Хома, доктор наук (100).

7.12.1811 р. - народився український письменник, автор ліричних віршів «Жебрак», «Рекрутка», «Народний дім», «Руська думка» Микола Устиянович (215). Помер 3.11.1885 р.

7.12.1936 р. - помер український новеліст Василь Стефаник (90). Народився 14.5.1871 р.

8.12.1981 р. - помер актор Пряшівського УНТ Павло Симко (45). Народився 7.4.1926 р. в Чукалівцях Снинського округу.

10.12.1886 р. - народилася у Збудській Білій Меджилабірського округу поетеса, прозаїк, культурно-освітній діяч Ірина Невицька (140). Померла 21.11.1965 р. в Пряшеві.

11.12.1891 р. – помер український філолог, народознавець Олександр Потебня (135). Народився 22.9.1835 р.

11.12.1931 р. - народився у Рожківцях Меджилабірського округу літературний критик, перекладач, політичний діяч Володимир Черевка (95). Помер 24.3.2014 р.

13.12.1906 р. - народився у Драгові поет, автор збірок віршів «Гірські вітри» (1936), «Заграли струни» (1960), «Втеча з темряви» (1964) Микола Рішко (120). Помер 17.3.1994 р. в Ужгороді.

13.12.1986 р. - помер історик, педагог, громадський діяч Іван Байцура (40). Народився 21.12.1930 р. у Сукові Меджилабірського округу.

14.12.1856 р. - народився в Пакостові Стропківського округу письменник, педагог Іван Кизак (170). Помер 19.10.1929 р.

14.12.1931 р. - у Пряшеві вийшов перший номер української газети «Слово народа» (95). Газета перестала виходити в 1932 р.

17.12.1926 р. - народився у Видрані Меджилабірського округу педагог, історик Василь Франко (100). Помер 7.8.2022 р. в Пряшеві.

20.12.1881 р. - народився в Матяшку Воронівського округу поет, музикант Сигізмунд Бринський (145). Помер 28.3.1932 р. в США.

20.12.1911 р. - народився у Буківцях (тепер Хустський район Закарпатської області України) православний церковний діяч Словаччини Микола Щербей (115). Помер 14.9.1990 р.

20.12.1916 р. - народився в Миклушівцях Пряшівського округу педагог, культурно-освітній діяч Іван Адзима (110). Помер 28. 1.1987 р.

25.12.1931 р. - народився в Пінківцях Собранецького округу історик Павло Гапак (95). Помер 24.12.2024 р. в Братиславі.

25.12.1961 р. - помер політичний діяч, голова УНРП Василь Караман (65). Народився 21. 5.1903 р. в Няґові Меджилабірського округу.

27.12.1886 р. - народився в Бехерові Бардіївського округу громадсько-культурний діяч Йосиф Збіглей (140). Помер 30.7.1971 р.

29.12.1941 р. – помер український музикознавець і фольклорист Дмитро Ревуцький (85). Народився 5.4.1881 р.

29.12.1921 р. - народився в Пчолиному Снинського округу педагог, мовознавець, укладач унікального «Атласу українських говорів Східної Словаччини» (вийшов посмертно 1991 р.) Василь Латта (105). Помер 27.6.1965 р.

Помічена помилка

У попередньому номері газети (22/2026) в статті «Шарф вже зношений, чайний розбився, а книжка є, книжка залишилася» (стор. 2) було допущено помилку. Просимо читачів викреслити весь абзац, який починається словами: «У 2026 році ужгородське видавництво…» Ред.

Сторінки минулого (168)

ГЕНДРИХІВЦІ – HENDRICHOVCE (окр. Пряшів)

Одні з перших відомостей про Гендрихівці знаходимо в словацького вченого Я. М. Корабинського. В своїй роботі *Географічно-історичний та продуктовий (економічний) лексикон Угорщини* (стор. 228) він зазначає, що жителями села є руснаки (ein rußnak), проте не наводить релігійну приналежність жителів села.

Проте дещо пізніше угорський довідник (Elek Fényes, Magyarország geographiai szótára (1851) зазначає, що йдеться про словацьке село, яке розташоване близько Бартотівців, «на спиському державному шляху» (стор. 96). В селі на той час було «157 католицьких і 3 євангелічних жителів». Довідник зазначає, що тут «є родючі землі і луки».

Переписи населення Угорщини 1880, 1890, 1900 і 1910 років не зазначають в селі ні русинів, ні вірян східного обряду. Виняток становлять хіба дані 1900 рік, коли з 215 жителів села було 9 вірян греко-католицького обряду, а також 1910 рік, коли з 220 жителів статистика реєструвала лише 5 греко-католиків.

Щоб розібратись, якої релігійної приналежності були жителів села, скажімо, в 1844 році, заглянемо в Шематизм Пряшівської єпархії за наведений рік. Довідуємось, що на той час церква-мати знаходилась в Ренчишові з церковнослов'янською мовою відправ і вона мала 328 парафіян, проте в Гендрихівцях – вже не було ні одного віруючого церкви східного обряду. Адміністратором парафії був Петро Мраз. До цієї церкви-матері належали парафіяни в навколишніх селах. Шематизм наводить кількість віруючих східного обряду: в Бартотівцях – 4, Далетицях - 23, Фричівцях – 2, Германівцях -11, Яровницях – 21, Штефаніцях – 25, Лачнові – 106, Лажанах – 1, Мочидланах - 13, Шиндлярі (тоді Senglyari) – 6, Липовцях – 22, а в Узовських Пеклянах - 32. Загалом парафія нараховувала 594 вірян.

Релігійне обличчя села могло мінятись під впливом угорських чи німецьких панів, які мали у власності окремі села. Тому станом на 1900 рік, посилаючись на дані українського вченого Володимира Гнатюка в роботі *Русини Пряшівської єпархії і їх говори*, вже не наводиться громада східного обряду в Гендрихівцях.

У своїй праці *Die ungarischen Ruthenen* (1862–1867) австрійський етнограф Герман Ігнац Бідерман ідентифікував село Гендрихівці як суто словацьке, яке знаходилось на межі словацько-руського розселення у Шариській жупі. Дослідник також зафіксував домінування римо-католицького населення з незначною групою греко-католиків у середині XIX століття, підкреслюючи географічне значення села для картографування етнічних меж.

Підсумовуючи, потрібно брати до уваги дані Я. М. Корабинського, що попри пізнішу словакізацію, первісно населенням Гендрихівців були руснаки.

З історії села в датах

XIII століття – Заснування поселення на базі давнього руського субстрату в процесі колонізації регіону Шариш.

1320 рік – Перша письмова згадка про село під назвою *villa Herrici*. Після поділу майна воно переходить у власність магната Мерше.

1330 рік – Село внаслідок обміну стає власністю роду Абовців (Abovci) під назвою *Hedrychfalva*.

1332 – 1337 роки – У папських реєстрах вперше згадується місцевий католицький священник і готичний костел Святого Стефана.

1427 рік – Податковий перепис фіксує в селі 16 порт (селянських дворів), що свідчить про середній розмір громади.

XVI – XVIII століття – Село стає родовим гніздом шляхетської родини Гендрі (Hedri / Hendry), від якої походить сучасна назва. У цей період навколо Гендрихівців у північному Шариші розквітають руські поселення східного обряду.

1753 рік – Проводиться суттєва барокізація середньовічного храму Святого Стефана.

1786 – 1787 роки – Виходить праця Я. М. Корабинського, де зазначається, що первісно (історично) тут жили руснаки (русини). Тогочасний перепис фіксує в селі 32 будинки та 193 жителів.

1832 рік – Рід Гендрі зводить на ренесансних фундаментах класицистичний палац (каштель), який зберігся до наших днів.

1862 – 1867 роки – Австрійський історик Г. І. Бідерман у праці *«Угорські русини»* описує Гендрихівці вже як село на мовній межі, де корінне руське населення зазнало словакізації, проте в селі все ще залишається розсіяна група греко-католиків (*Rutheni*).

1927 рік – Офіційно затверджується сучасна словацька назва села – *Hendrichovce*.

2005 рік – Освячення нового сучасного костелу Розарію Пресвятої Діви Марії. Нечисленні віряни східного обряду продовжують належати до парафії в Пряшеві.

2016 рік – У світлі виходу «Історичного шематизму Пряшівської митрополії» село Гендрихівці офіційно закріплено як історичну цивільну філію греко-католицької парафії Пряшів.

Цей літопис є свідченням того, як село під впливом історичних обставин та географічного розташування перетворилося на важливу етноконфесійну межу Шариського регіону. -мі-

Від галицьких перевалів до трагедії Голокосту

Перші сліди єврейського населення на території сучасної Словаччини сягають ще часів римських легіонів у I–II століттях. Постійні, хоча й нечисленні громади купців почали формуватися у Східній Словаччині з раннього Середньовіччя. Однак масовий демографічний розвиток відбувся лише на зламі XVIII та XIX століть. Ключовим моментом стала галицька міграція після 1772 року, коли Галичина була приєднана до Австро-Угорщини. Через карпатські перевали на північний схід Словаччини хлинули потужні хвилі переважно ортодоксальних євреїв та хасидів.

Важливий урбаністичний перелом відбувся у 1840 році, коли новий угорський закон скасував чинні до того суворі заборони на поселення євреїв у вільних королівських містах. До цього часу єврейське населення могло жити лише в сільській місцевості — у панських селах та містечках під захистом шляхти. Після законодавчого послаблення розпочалося масове переселення до міських центрів, що дало поштовх швидкому розвитку релігійного, культурного та економічного життя в усьому регіоні.

Найважливіші центри

Перед початком Другої світової війни у Східній Словаччині сформувалося кілька домінантних єврейських центрів.

Кошиці представляли найбільшу громаду з понад 11 400 євреями безпосередньо в місті та прилеглому окрузі.

Михалівці були демографічним унікумом, де євреї становили понад 30% від загальної кількості населення міста.

Пряшів та Бардіїв – важливі оплоти ортодоксального та хасидського напрямів із розвиненою мережею шкіл, синагог та повністю збереженим єврейським передмістям (субурбіумом) у Бардієві.

На північному сході, в таких районах як Меджилабірці, Стропків, Сечівці чи Зборів, єврейське населення часто становило від 30% до майже 50% жителів. Тут виник специфічний культурний простір («східняцький ідиш-ленд»), де євреї жили в тісному симбіозі з місцевими русинами та словаками, вільно володіючи місцевими мовами.

Трагедія Голокосту та повоєнне зникнення

Період 1940–1945 років означав майже повне знищення цієї багатовікової спадщини. Жорстокі депортації, які зачепили десятки тисяч людей зі Східної Словаччини, пережила лише незначна частина євреїв. Наприклад, до Кошиць із понад 15 тисяч вивезених повернулося лише близько 600 осіб. В інших містах і селах врятувалися лише десятки або лічені сотні людей.

Хоча після 1945 року на короткий час відновилися невеликі релігійні громади, остаточну крапку в історії розвинених громад на сході поставив прихід комуністичного режиму після 1948 року. Хвилю націоналізації майна та зростаючого тиску переважна більшість тих, хто вижив, вирішила масовою еміграцією до новоствореної держави Ізраїль або за океан.

Сьогодні про історію цієї колись квітучої культури нагадують переважно цінні архітектурні пам'ятки, синагоги, занедбані сільські цвинтарі та багата наукова й мемуарна література (наприклад, історичні монографії міст Пряшів чи Кошиці, або ж всесвітньо відома проза Ладіслава Ґросмана «Obchod na korze» («Магазин на площі»). За повістю було знято кінофільм, який був відзначений премією «Оскар».

Події твору розгортаються у 1942 році в містечку Сабинові і крізь трагікомічну долю звичайної людини розкрито моральне падіння особистості перед обличчям тоталітарного режиму. -р-

NOVE ŽYTŤA Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725. Ročník 76. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk, novez@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 76. Головний редактор Мирослав Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.